

Pseudovergiliová báseň *Ciris*: Tkaní jako narativní technika (Studie a překlad)

Bc. Nikoly FILIPOVÉ

V přípravě diplomové práce postupovala Nikola Filipová velmi samostatně a se značnou dávkou invence. Téma si sama vybrala a upřesnila na základě práce ve výběrovém semináři věnovaném antickému epylliu, samostatně si zvolila metaforu tkaní jako jednu z klíčových rovin básně, do značné míry si také sama dohledala literaturu a už existující překlady. Protože dosud neexistoval (nebo se nedochoval) žádný český překlad, nabízelo se připravit ho – a bylo rozumnou volbou, že ambicí práce bylo připravit pouze určitý stupeň nového překladu, a to prozaický podstročnick bez nároků na uměleckou formu, zato na dobré filologické úrovni a s komentářem. I takový úkol je dost náročný, vzhledem k tomu, že text *Ciris* je poměrně dlouhý (541 hexametřů) a představuje produkt zralé literární kultury, protkaný různými podobami intertextuálních odkazů na předchozí tradici, a navíc je s ním spojena řada nevyřešených bazálních otázek (především datace a autorství, případně adresáta), k nimž každý, kdo se básní zabývá, musí zaujmout stanovisko, jež potom zásadně ovlivňuje možnosti interpretace. Jádrem diplomového úkolu tedy bylo vyrovnat se s nesnadným textem a srozumitelně ho přetlumočit, např. s představou spolupráce s básníkem, který by na základě této přípravy mohl připravit básnický překlad.

Práce se v souladu s tím vhodně dělí na dvě hlavní části, teoretickou, která v deseti kapitolách probírá jednotlivé otázky spojené s básní a její interpretací, a praktickou, kterou tvoří sám komentovaný překlad.

Některé kapitoly **teoretické části** nutně musejí vycházet z kompilace známých údajů (např. kap. 1. *Rukopisná tradice* nebo 4.1 *Kdo je Messala*). Klíčová kap. 2. *Cirisfrage* podává přehled hlavních hypotéz a jejich argumentů, je škoda, že autorka práce, na základě sekundární literatury i své čerstvé podrobné zkušenosti s textem, se k žádné z nich nepřiklání resp. nevyslovuje vlastní názor. Kap. 3 *Epyllion Ciris* spojuje optiku žánru s hledáním „předloh“ (spíše zdrojů); především nápadná síť odkazů na Vergiliovo dílo, zejména těch výrazných, doslovných, by zasloužila podrobnější komentář, hlavně co do intertextuálních efektů – je dobře, že aspoň pro některé z citátů jsou tyto efekty zmíněny a interpretovány. Kap. 5. *Mýtus o Skylla* je nástinem složitého vývoje souboru mýtů spojených se Skylliným jménem, díky němuž jasněji vystupují inovace, o které látku rozšířil básník *Ciris*; pro popis různorodých vztahů k jednotlivým mýtům a jejich textovým zpracováním by asi byla nutná ještě jemnější komparatistická klasifikace, např. paralela s mýtem o princezně Komaithó je zřejmá, spíše než o přímou předlohu se ale podle mě jedná o realizaci téhož mytologického vzorce, a to včetně detailů jako je kouzelný vlas (zatímco mýtus o Tarpeie je pouze založen na stejném schématu zrady dcery na otci a jejího odmítnutí a potrestání nepřítelem). Nejsem si jist, že lze euhémeristicky „s jistotou říct“, že komplex mýtů o megarské Skylla „vznikl postupným rozvíjením historické události...“ (str. 24). V podkapitole 5.1 *Skylla Sicilská vs Skylla Megarská* mi jako velmi zdařilé a štěpné připadá autorčino upozornění na roli bohyně Amfitrité a interpretace její motivace pro zásah do děje, v propojující

paralele k druhému mýtu o Skylle; takový postup by myslím dobře zapadal do celkové strategie básně, která většinou cílí na velmi dobře poučeného čtenáře.

Podobně také za zdařilou považuji autorčinu interpretaci postavy chůvy (v kapitole 6. *Nutrix v noční epizodě*), která vystupuje v klíčové pasáži: vedle přehledu už navržených paralel (Apollónios Rhodský, neoterici) Nikola Filipová navrhuje uvažovat o inspiraci dramaty s toužou látkou, o kterých se mj. zmiňuje Ovidius v *Trist.* II. I paralela s Ovidiovou verzí mýtu o megarské Skylle v *Proměnách* skrze slovo *nutrix* mi připadá přesvědčivá, byť Ovidius toto slovo používá evidentně nikoli ve významu „chůva“ jako autor *Ciris*, ale ve významu, „živitelka“, „ta, jež živí“ (zde ve spojení *curarum maxima nutrix* = „ta, jež nejvíc dává vyrůst starostem“). Kap. 7 *Metamorfózy* rozvíjí a doplňuje autorčinu hypotézu o roli Amfitrity v ději (zde ještě posílenou o postřeh, že mezi přihlížejícími mořskými božstvy chybí Neptun), kterou spojuje s důležitým aspektem nejednoznačnosti Skyllina trestu (v protikladu k proměně Prokné a Filomély, které jsou v básni přítomny různým způsobem na několika místech, viz i následující kapitola). Devátá kapitola *Metafora tkaní* by podle názvu práce měla být centrální, délkou ani systematickostí se ale neliší od ostatních dílčích kapitol teoretické části; autorka se v ní stručně věnuje metapoetické metafoře básnické aktivity jako tkaní (zde se mohla opřít o nedávnou literaturu, zejména studii Cédrica Scheideggera-Lämmleho), kterou zdařile rozvíjí o důležitý postřeh o tom, že básník *Ciris* klade barvy do záměrných kontrastů. Velmi stručná kap. 10 *Metrum, jazyk a styl Ciris* tvoří spíše poznámky k několika nápadnějším rysům (spondejské verše, elize, lexikum) na základě sekundární literatury; paralela s centonovou technikou – která je zmíněná i na jiných místech práce – není příliš těsná: cento pracuje výhradně s doslovnými citáty a s posunem jejich významu, *Ciris* vkládá do nového textu jednotlivé různorodé odkazy (citáty, slovní spojení, aluze), ne vždy přítom hraje posunutí významu nějakou roli.

Řadu míst **překladu** jsme podrobně konzultovali už během vzniku práce, tady se tedy omezím na několik souhrnných poznámek a příkladů: Na to, o jak komplikovaný a hutný originál se jedná, mi překlad Nikolky Filipové připadá v celku zdařilý a výstižný, s mnoha podařenými formulacemi a pasážemi. Na některých místech se autorka nebojí interpretovat text jinak, než nacházela v dostupných moderních překladech – např. pro v.375 *Idaeis anubus* dává překlad „trójským stařenám“ (v textu ovšem „starým Trójanům“) lepší smysl než „krétským“ (jak překládají Hielkema a Lyne, viz komentář *ad loc.*), nebo přinejmenším stejně dobrý.

Pro takový účel překladu, jak byl stanoven v zadání, tedy pro čtenáře bez zkušenosti s latinou, by bylo třeba některá místa upravit a vyjít mu tak vstříc, např.:

448-449 *lam fessae tandem fugiunt de corpore vires et caput inflexa lentum ceruice recumbit* „Již znavené jí z těla prchají síly a zemdlená hlava klesne na svěšeném krku“ (lépe: nahradit vazby se slovesnými adjektivy určitými slovesnými tvary, např. „je znavená“, „svěsí krk“ apod.)

Někde vznikají nesrozumitelné či mírně matoucí české konstrukce:

11 *et leviter blandum liceat deponere amorem*, „(ať...) je snadno dovoleno odložit něžnou lásku“ (spíš: „ať je dovoleno do něj – tj. do básnického díla – zlehka vložit něžnou lásku“)

42 *quoniam ad tantas nunc primum nascimur artes*, „jelikož jsem se pro toto studium zrodil poprvé až nyní“ (spíš: „protože k takovému umění teprve dorůstám“, nebo volněji „protože k němu směřuji, chystám se na něj“ apod.)

103 *purpureis late ridentia litora conchis*, „břehem, který se po celé šíři usmívá narůžovělými škeblemi“ (spíš: „pobřeží, jež do dálky září ... mušlemi“ – nejedná se zde o ostranky, ze kterých se vyráběla purpurová barva?)

478 *fertur* „(Scylla) se nese“ (spíše: „je unášena“ – v překladu tohoto typu by pasivum nevadilo)

504 *lentaque perpetuas fuderunt brachia pennas* „dlouhé paže zahalily věčné perutě“ (správněji: „pružné paže už navěky zahalilo peří“)

Na některých místech podle mě do kontextu lépe zapadá jiný význam latinského slova, především adjektiva, např.:

72 *saeva ... harena* – spíše „rozbouřený, rozvířený“, případně „tvrdý písek“ (než „krutý“)

375 *furialia sacra* – spíše „obětiny, které způsobují/přinášejí šílenství“ (než „mstivé“)

524 *tristis ... iras* – spíše „trpký, hořký, prudký, strašlivý hněv“ (než „smutný“)

Technická a jazyková stránka práce: Text je dobře uspořádaný, zejména zrcadlové rozvržení edice / překladu / komentáře muselo být velmi pracné a čtenáři vychází vstřícně. Chvat závěrečné fáze přípravy se odrazil v tom, že v textu zůstala řada překlepů¹ (občas i v řeckých a latinských jménech a obecných slovech²), chybějící interpunkce apod. Jazyk (překladu i metatextů) je bohatý a pestrý, občas používá i konstrukce a lexikum, které nepatří do odborného stylu (15 „pouhé vykrádačky“, 67 „popletl“, 72 „rozlousknutí“, 73 „Neptunova záleťná pověst“), najdou se i chybné konstrukce (např. 69 „peří, protkávaje“).

Otázky k obhajobě:

- *stemma codicum* na str. 10 – jakým způsobem kombinuje obě stemmata, z nichž čerpá?
- str. 22: z jakých zdrojů (antických i moderních) pocházejí informace o mýtu o Komaithó?
- str. 17-18: co má (podle Gorman) demonstrovat paralela mezi Ciris a příběhem o Euryalovi a Nisovi v *Aeneidě* (zejména *Aen.* IX)?
- str. 55, ad 238 + str. 73: musí se jednat o odkaz přímo na Cinnovo zpracování mýtu o Myrrze?

Závěrečné hodnocení: Diplomová práce Nikolý Filipové splňuje formální i obsahové požadavky kladené na tento typ prací. Proto ji doporučuji k obhajobě a – vzhledem k výše řečenému – navrhuji hodnotit známkou **velmi dobře**.

V Praze dne 30. ledna 2021

Mgr. Martin Bažil, PhD.

¹ 8 na Skutschovo publikaci, 10 Schlading, 12 Ovididův, 14 popus, 16 napodopit, 31 nezbranným, 45 purpurová, 51 (ad 178) nikoly, 73 trví / tvrdí.

² 17-18 Eurylós (Euryalos), 30 *tale decus formae vexavit (vexarier* – takto správně na str. 38 a 68), 41/63 *co_oversus*, 47 Palaipafos. Viz také občasnou nedůslednost v přepisu antických jmen, např. Epikuros x Epikúros (např. str. 43 obě verze několikrát).